

Hromadiska na Valašsku

Hromadiska

Kamenné snosy, též zvané agrární haldy a na Valašsku lidově hromadiska (lokálně též výskydě nebo hluchání), jsou dodnes nepřehlédnutelnou součástí valašské krajiny. Většina lidí je vnímá jako obyčejné hromady kamení, pro vnímavějšího pozorovatele však představují doklad zemědělského využívání krajiny v minulosti i v místech, která nebyla pro zemědělství příliš vhodná. Hlavně starší a zarostlá hromadiska jsou obtížně odlišitelná od pozůstatků běžných geomorfologických jevů.

Vznik hromadisek

V rámci pasekářské kolonizace docházelo na Valašsku od 16. století k postupnému osídlování horských poloh a přeměně světlých smíšených lesů a javořin na zemědělskou půdu, toto bylo mnohdy usnadněno odstraněním lesa předchozím hospodářským využitím vyšších poloh – výrobou potaše. Kvůli růstu populace byli lidé nuceni rozšiřovat pole i na horské svahy s výrazným sklonem. Záměrně si vybírali svahy s jižní slunnou orientací a ve vyšších, sušších polohách, kde byly vhodnější mikroklimatické podmínky (v době 17.–18. století vrcholila malá doba ledová spojená s vyššími srážkami a nižší teplotou, ve vyšších nadmořských výškách ležel déle sníh).

Na svazích po dřive zde rostoucím lese byla půda převážně typu hnědozem, která se až obděláváním půdy postupně zhodnocovala a vytvářela se nerovnoměrná vrstva lehké ornice promíchané se štěrkem a kamením. Pravidelnou orbou se z podloží kamení neustále dostávalo na povrch, což vedlo k potřebě jeho odstraňování. Pro hospodaření na horách se tak vžilo pořekadlo: „Konec chleba, začátek kamení.“ Až do druhé poloviny 19. století se oralo převážně tzv. valašským hákem – dřevěným pluhem s jednoduchou trojúhelníkovou radlicí, který půdu pouze narušoval, ale neobracel. Zavedení moderních pluhů se železnými radlicemi umožnilo hlubší orbu, což však vedlo k ještě většímu množství vyoraného kamení. Toto kamení se pravidelně odnášelo a ukládalo na neplodná místa do volně vršených hald či valů, které časem získávaly zaoblený tvar, nebo do valů skládaných nasucho. Obdobně byly tyto snosy tvořeny i na sečených loukách, kde zase kamenité výstupy znesnadňovaly seč. Hromadiska se stala nedílnou součástí krajinného rázu zemědělské krajiny Valaška.

Skládané valy měly pečlivě rovnané boční zídky s vnitřním prostorem vyplněným drobnější kameninou sutí. Kamení se ukládalo na místa nevhodná pro pole, například na tzv. grúniky, kde na povrch pronikala skalní podloží, nebo na kraj lesa v blízkosti pole. Někde lidé skládali kamení do dlouhých pásů na spádníkové meze, které ohraničovaly pozemky. Zde z kamení někdy nasucho skládali zídky ohraničující meze, aby kamení zabíralo co nejmenší prostor. Dodnes lze takovou zídku, dlouhou několik desítek metrů, spatřit například na Skalíkově louce v katastru Prostřední Bečvy nebo v enklávě Kamenné ležící poblíž.

Během staletí pravidelného obdělávání půdy narůstala hromadiska do velkých rozměrů, čímž začala zabírat už tak nedostatečnou zemědělskou půdu. Kamení z nich lidé využívali jako materiál pro základy domů či hospodářských staveb nebo na zpevňování polních cest. V některých případech bylo kamení zakopáváno zpět do země a překrýváno vrstvou ornice – na vlhkých místech dokonce zá-

Dnešní stav

Během 19. století začala postupná transformace tradičního zemědělství na Valašsku. Nové moderní způsoby hospodaření, společně s jinými možnostmi obživy, vedly k opouštění zemědělských pozemků nevalné kvality. Ty byly často zalesňovány vzhledem k nárůstu hospodářského významu dřeva a nutnosti jak obnovit retenční schopnost krajiny, tak i zamezit mnohdy až masivní erozi půdy. Z některých opuštěných polí se zase staly pastviny.

Tento trend pokračoval ve 20. století, kdy likvidace soukromého zemědělství a stěhování lidí z pasek do větších sídel a do niv údolí urychlily opuštění tradičního obdělávání půdy, a tím i sběr kamení z ornice. Hromadiska v polohách blíže větším sídlům byla postupně rozebírána jako zdroj stavebního materiálu nebo záměrně odstraňována, aby nepřekážela zemědělské mechanizaci během kolektivizace.

Dodnes se hromadiska zachovala zejména ve vyšších polohách regionu, odkud byla jejich odstraňování obtížná. Nacházíme je jak na horských loukách, tak i v lesích. Ve větší míře se dochovala například v katastru Velkých Karlovic na svazích Javorníků, kde dosahují délky několika desítek metrů. V katastru Karlovic se dokonce dochovala místní pojmenování U hromadiska a U velkého hromadiska.

Přírodovědný význam

Hromadiska mezi pozemky časem zarůstala keřovitým nebo plevelovitým porostem, občas se na nich ujaly třešně či trnky. Takto zarostlá hromadiska byla příležitostně využívána k pastvě koz.

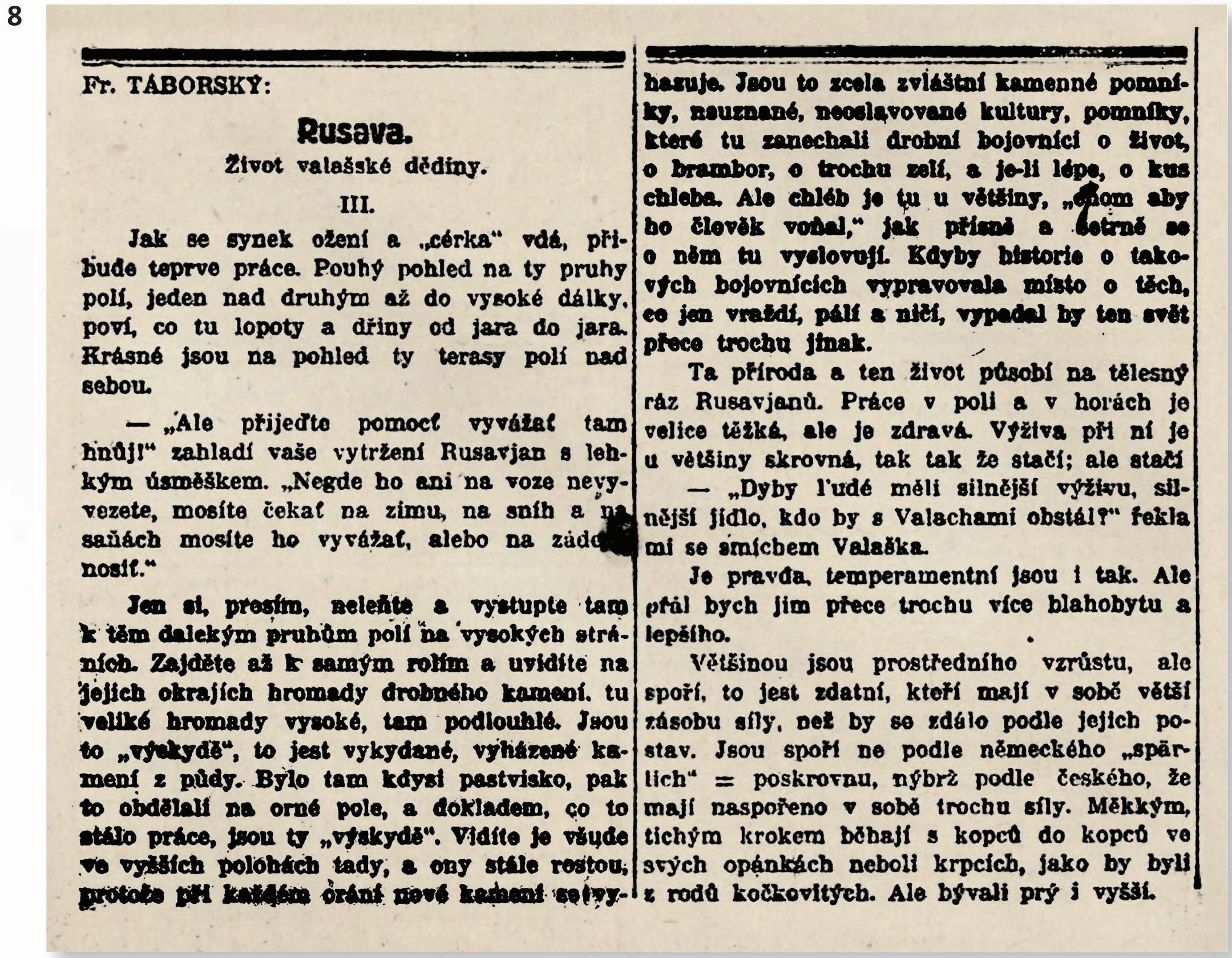
Poté, co se hromadiska přestala pravidelně doplňovat kameny, začala být spontánně kolonizována rostlinnými společenstvy a stala se specifickým ekotopem pro různé druhy rostlin. Botanický výzkum agrárních hald byl proveden v mnoha regionech České republiky a často odhalil průkazně odlišnou flóru, než jakou našli badatelé v okolí hald. Významná jsou rovněž z hlediska výskytu vzácných lišejníků. Řadě druhů živočichů – od malých savců přes bezobratlé až po plazy – poskytují útočiště, možnost hnízdění i termoregulační podmínky.

Hromadiska na loukách vykazují větší druhovou diverzitu vegetace než ta lesní. Celkově přispívají k biologické rozmanitosti krajiny a svědčí o geologickém složení místního podloží.

Historický význam

Hromadiska jsou hmotným dokladem tradičního zemědělství na Valašsku a proměny původní pestré krajiny. V lesích dokládají proces přeměny přírodní krajiny v kulturní a následně opětovné zalesňování v posledním století. Jsou také indikátorem někdejšího rozsahu zemědělského hospodaření. Na dnešních loukách připomínají transformaci původních polí na pastviny a nadále zastávají nenahraditelnou roli z hlediska udržení biodiverzity.

FOTO: 1. Sběr kamení při orbě hákem v okolí Rožnova, II. polovina 19. století (fotoarchiv Muzeum regionu Valašsko) | 2. Kruhovitě uskládané hromadiska lokalita Uherská, Huslenky (fotoarchiv Muzeum regionu Valašsko) | 3. Terasovitá polička s hromadisky, Kýchová (fotoarchiv Muzeum regionu Valašsko) | 4. Val s vysbíraného kamení Valašská Bystřice (fotoarchiv Muzeum regionu Valašsko) | 5. Bývalá pole s hromadisky, Karolínka Ratkov, II. polovina 20. století (fotoarchiv Muzeum regionu Valašsko) | 6. Hromadisko v lese, Tišavy Velké Karlovice (foto autor) | 7. Skládaný val v lokalitě Skalíkova louka (foto autor) | 8. Článek Františka Táborského v Národních listech zde dne 12.4.1925

LITERATURA: LANGER, Jiří a kol.: Beskydy: zdroj práce a obživy. Třinec: Wart, 2012. 238 s. | DRÁPALA, Daniel a Václav MICHALÍČKA. Zručnost, um a dovednost lidí na horách: fotografická zastavení. Rožnov pod Radhoštěm: Město Rožnov pod Radhoštěm, 2010. | KUNZ, Ludvík. Staré zemědělství na Valašsku. Valašsko, Sborník o jeho životě a potřebách, 1955, 4, s. 14-23. | FISCHEROVÁ, Nikola. Agrární haldy východní části Javorníků. Online. Bakalářská práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta. 2011. Dostupné z: <https://theses.cz/id/ao4wx1/>. (cit. 6.1.24) | KLIMEŠ, Jan. Mapování svahových deformací ve východní části Vsetinských vrchů. Miscellanea Geographica 13, 62-67, 2007. | PAVELKA, Jan & TREZNER, Jiří [eds]. Příroda Valaška. Vsetín: ČSOP Vsetín, 2001. | POKORNÝ, Petr. Neklidné časy. Dokořán, 370 s, 2011. | SPITZER, Lukáš, BENEŠ, Jiří & KONVIČKA, Martin. Extinction of Lasiommata petropolitana (Fabricius, 1787) (Lepidoptera: Nymphalidae) in the Czech Republic: a case of habitat loss at a range margin – Acta Mus. Siles. Sci. Natur., 66: 271-279, 2017. | ŠTÁSTNÝ, Jaroslav. Tradiční zemědělství na Valašsku. Praha: Univerzita Karlova, 1971. | TÁBORSKÝ, František. Rusava: život valašské dědiny. Olomouc: R. Promberger, 1928.

